

¹ Tekst en foto's Ruud en Ina Metselaar – www.comomeerinfo.nl

Het Park Adda Noord – Deel 1

Inleiding

Het stroomgebied van de Adda ten zuiden van Lecco is slechts bij weinig toeristen bekend, hoewel het deel uit maakt van de beschermde parken Adda Noord en Adda Zuid en vele landschappelijk en historisch interessante gebieden omvat. In deze Nieuwsbrief beschrijf ik een aantal van de belangrijkste bezienswaardigheden van het 'Parco Adda Nord', een gebied van ca 7000 ha dat van Lecco in het noorden tot Rivolta d'Adda in het zuiden loopt. Het is onmogelijk om alle interessante gebieden en plaatsen in dit artikel te bespreken en ik beperk me daarom tot die delen die ik zelf wat beter heb bezocht en af en toe geef ik een verwijzing naar mogelijk andere bezienswaardigheden.

Alle dorpen zijn met de auto gemakkelijk bereikbaar, maar het is ook zeer aantrekkelijk om, gebruikmakend van het vroegere jaagpad, een fietstocht langs de Adda te maken. Op enkele punten kunt u in de periode 21 april tot 14 oktober in het weekeinde ook fietsen huren. Ik vond de volgende adressen: Trezzo sull'Adda bij de centrale Taccani, Vaprio d'Adda op de via Alzaia Nord (Alzaia = jaagpad), Crespi d'Adda op de via Manzoni, Imbersago op piazza Leonardo da Vinci, maar deze lijst is wellicht niet volledig. Er is ook een website www.piste-ciclabili.com met informatie over fietsroutes. Zie ook de kaart op pag. 10.

Informatie over het park kunt u, behalve op de website, ook krijgen in het bureau van het park in Concesa di Trezzo op de via Padre Benigno Calvi 3.

De dijk van Olginate

¹ Verzoeken om toezending per email aan: r.metselaar@comomeerinfo.nl

De meren van Garlate en Olginate

Aan de zuidkant van Lecco verbreedt de Adda zich al snel tot het meer van Garlate. Manzoni beschrijft het in 'De Verloofden' heel plastisch: "Maar spoedig zal het meer opnieuw opduiken, doordat de oevers weer uit elkaar gaan, en het water wordt breder en langs nieuwe inhammen en uitsprongen stroomt het rustig voort".

Aan de zuidkant van het meer ligt aan de westkant Olginate en aan de oostkant Calolziocorte. Op dit punt ligt de dijk van Olginate in de rivier. Deze werd tussen 1939 en '45 gebouwd om de waterhoogte van het Comomeer beter te kunnen beheersen. Desondanks stond Como in 1987, 1993 en 2002 weer onder water. Ten zuiden van de dijk verbreedt de rivier zich opnieuw en vormt het meer van Olginate.

Brivio

Ongeveer 5,5 km ten zuiden van Lecco ligt Brivio met het 302 ha grote 'Moeras van Brivio'. Dit is een bij de vogelliefhebbers zeer geliefd zgn. 'wetland', een beschermd vogelbroedgebied. Hier leeft o.a. de Italiaanse kamsalamander (triturus carniflex), met 14-18 cm de grootste watersalamander van Italië.

In de Romeinse tijd kwam in dit dorp een kasteel dat een grote rol speelde bij de verdediging tegen de invallen van de barbaren in de 10e eeuw. In die tijd was het eigendom van de graven van Lecco, in de 11e eeuw van de bisschoppen van Bergamo en in de 13e en 14e eeuw van Visconti. Er staan nu nog twee ronde en één vierkante toren. In de 19e eeuw werd het na jarenlange verwaarlozing in gebruik genomen als zijdefabriek.

Kasteel in Brivio

Imbersago – Traghetto di Leonardo

Een punt dat u niet mag missen is 'De pont van Leonardo' tussen Imbersago en Villa d'Adda. In Imbersago, aan de westkant van de rivier, vindt u de pont die bekend staat onder de naam van Leonardo da Vinci, maar die waarschijnlijk al aanwezig was toen hij de plaats bezocht vanuit Vaprio d'Adda waar hij een tijdlang verbleef. Wel heeft hij een tekening van het ontwerp gemaakt, die te vinden is in de verzameling van de Engelse koninklijke familie in Windsor Castle. Soortgelijke overzetveren waren er vroeger tussen Olginate en Calolziocorte, Brivio en Cisano Bergamasco, Vaprio en Canonica, maar die tussen Imbersago en Villa d'Adda is de enig overgeblevene. De uitvoering is onveranderd gebleven, hoewel de drijvers natuurlijk wel vervangen zijn. De pont is met

een ring verbonden aan een over het water gespannen staalkabel. Hoewel de pont daarmee lijkt op de bij ons bekende trekpont, is het principe essentieel verschillend. Er komt bij het overzetten geen mankracht te pas, maar er wordt uitsluitend gebruik gemaakt van de kracht van het stromende water. De schipper duwt de pont vrij van de wal en zet het roer scheef zodat de pont onder een hoek met de stroom komt te liggen. De zijwaartse kracht van het water zorgt er voor dat de pont naar de overkant gaat.

Bij de pont is een parkeerplaats. Aan beide kanten van de pont vindt u een restaurant, maar op de zondag dat wij er waren was dat aan de Bergamo kant al geheel volgeboekt voor de lunch en was er aan de Imbersago kant nog maar net een tafeltje vrij!

Als u van Imbersago overvaart en een klein stukje naar het noorden loopt kunt u het sentiero botanico volgen, voor een 5 km lange wandeling door de Oasi dell'Alberone, een natuurgebied met een schuilhut van waaruit u vogels kunt waarnemen. Ik heb dit echter niet uitprobeerde.

Bij de pont kunt u ook fietsen huren om het interessante, vernauwde stuk van de Adda met stroomversnellingen te volgen naar Trezzo.

De pont van Leonardo

Paderno d'Adda, Ponte San Michele

Circa 3 km ten zuiden van Imbersago komen we in Paderno d'Adda, waar de Ponte San Michele de grote bezienswaardigheid is. Dit is een 226 m lange, ijzeren brug uit 1887- '89 die met een boog van 150 m op 85 m hoogte over de rivier gaat. De brug heeft twee verdiepingen, één voor het autoverkeer, de andere voor de treinen. Voor die tijd was deze brug met 2625 ton ijzer een geweldige prestatie en ook nu nog is het een indrukwekkend gezicht. Het uitzicht vanaf de brug is ook zeer de moeite waard en u moet vooral ook in noordelijke richting kijken. Daar zien we op korte afstand de waterkrachtcentrale Semenza, gebouwd in 1920, destijds de grootste elektriciteitscentrale van Europa.

Naviglio di Paderno

Het Naviglio di Paderno is een kanaal dat werd gegraven om de stroomversnellingen van de Adda te vermijden en een continu bevaarbare route tussen Milaan en het Comomeer te verkrijgen. Voordat dit kanaal er was moesten alle goederen per as worden vervoerd tussen Brivio en Porto d'Adda. In

het begin van de 16^e eeuw kreeg Leonardo da Vinci de opdracht het kanaal aan te leggen. In de Codice Atlantico kunnen we de tekeningen vinden die Leonardo maakte voor een kanaal met een hoogteverschil van 23 m. Door de onrustige politieke situatie werd het plan echter niet uitgevoerd. In 1591 ontwierp Giuseppe Meda, waarschijnlijk voortbouwend op het plan van Leonardo, een sluis met een hoogteverschil van 18 m, maar het werk werd al snel weer stilgelegd. Meda werd gevangengezet omdat hij geweld had gebruikt tegen stakende werknemers. Pas in 1777 voltooide de firma Nosetti het project. Het kanaal begint bij de dijk van Poiret, opgebouwd met verticaal staande boomstammen. Om het hoogteverschil te overbruggen kwamen er 5 sluizen. Het kanaal bleef in gebruik tot eind 19e eeuw toen het verwaarloosd werd. In 1898 heeft de Società Edison de loop van het kanaal wat aangepast om het water te kunnen benutten voor de waterkrachtcentrale Bertini.

De Ponte San Michele

Gezicht op de centrale Semenza vanaf de Ponte San Michele

Forra d'Adda

De Forra is een grote canyon die door de rivier is uitgeslepen door de harde rotsen. Het natuurschoon tussen Robbiate en Trezzo heeft ook indruk gemaakt op Leonardo. In de buurt van het heiligdom Santa Maria della Rochetta, bij Cornate, maakte hij het befaamde schilderij *La Vergine delle Rocce*.

Leonardo's schilderij van de "Maagd van de Rotsen", nu in het Louvre in Parijs

Er zijn twee versies van dit schilderij, één in het Louvre in Parijs, de andere in de National Gallery in Londen. Bij de Tre Corni, iets ten zuiden van de brug van San Michele, begint het Naviglio di Paderno. De bovengenoemde kerk bevindt zich op een rots 50 m boven de rivier en is via trappen te bereiken. In Cornate vinden we ook de elektrische centrale Bertini, de tweede waterkracht centrale die in Italië werd gebouwd en nu een van de oudste nog werkende centrales in Europa. Tussen 1906 en 1914 bouwde de Società Edison in Cornate ook nog de centrale Esterle. Het water voor deze centrale komt via een 5 km lang kanaal, waarvan 3 km ondergronds, dat bij Robbiate begint. Het vermogen van deze centrale is 30 MW, driemaal zoveel als van de centrale Bertini. De architectuur is ook aantrekkelijk met een renaissance gevel met rode baksteen en zuilen die gedecoreerd zijn met geometrische en bloemen motieven en fraaie ramen.

Trezzo sull'Adda, het Castello Visconteo, de Centrale Taccani

Als we vanaf Paderno de autoweg volgen via Cornate en Colnago komen we in Trezzo. Dit dorp werd al in de 4^e eeuw v.C. gesticht door de Kelten, waarna het zeven eeuwen lang onder Romeins gezag kwam. De Romeinen werden verjaagd door de Longobarden, die er een versterkte burcht van maakten. In opdracht van keizerin Teodolinda werd er in de 7^e eeuw een kasteel met torens gebouwd. Dit werd later verwoest, maar op dezelfde plaats ook weer herbouwd en in de 12^e eeuw bezet en aanzienlijk uitgebreid door Frederik Barbarossa. In 1167 namen de Milanezen het kasteel in en werd het gedeeltelijk verwoest en weer herbouwd tot het in 1324 definitief door Bernabò Visconti werd ingenomen. In 1385 werd hij door zijn schoonzoon Gian Galeazzo bij Milaan gevangen genomen en opgesloten in zijn kasteel in Trezzo, waar hij na enkele maanden overleed, waarschijnlijk door vergiftiging. Het kasteel bleef een belangrijke rol spelen in de verdediging van het gebied en werd onder de Spanjaarden ook gevangenis. Nadat het eeuwenlang werd verwaarloosd, werd het in 1891 gekocht door Cristoforo Benigno Crespi, die aan de voet van het kasteel de elektrische centrale Taccani liet bouwen. Op de Crespi familie kom ik in deel 2 van deze Nieuwsbrief uitgebreid terug. Sinds 1982 is het kasteel in bezit van de gemeente en kunt u het parkje er omheen binnenlopen. U kunt met de auto vanuit het dorpscentrum omlaag rijden tot aan de oever van de rivier en de centrale.

Het Visconti kasteel in Trezzo d'Adda

De centrale Taccani

Tussen de brug over de Adda en het Best Western hotel, gevestigd in de villa Appiani, loopt een voetpad omlaag, dat u ook naar het kasteel en de centrale brengt. Vanaf de brug heeft u ook een goed gezicht op de 42 m hoge kasteeltoren en de muren .

De centrale Taccani, nu van Enel, werd tussen 1904 en 1906 gebouwd in opdracht van Cristoforo Crespi ten behoeve van de elektriciteitsvoorziening van zijn katoenfabriek in Crespi d'Adda (onderdeel van Capriate San Servasio). Het water van de Adda voor de turbines komt niet vanuit een hoger gelegen bassin, maar direct uit de rivier waarin een dam werd gebouwd. Voor de vissen werd een vistrap gebouwd om de 7 meter hoogteverschil te overwinnen. De centrale, een ontwerp van de architect Moretti, heeft twee vleugels in Liberty stijl, met de machinekamer in het middenstuk.

Als u de brug oversteekt en rechtsaf slaat kunt u naar het industriedorp Crespi d'Adda, dat ik in deel 2 van de Nieuwsbrief zal beschrijven. In Capriate San Servasio vindt u ook het pretpark Leolandia (eerder Minitalia genaamd), een soort Madurodam.

Vanuit Trezzo rijden we verder naar het zuiden naar Vaprio d'Adda. Iets boven Vaprio ligt het gehucht Concesa, waar het Naviglio della Martesana begint. Dit kanaal loopt van hier naar Milaan over een afstand van 38,7 km.

Het Naviglio della Martesana

Het kanaal werd aangelegd tussen 1457 en 1496 in opdracht van Francesco I Sforza en zijn zoon Ludovico il Moro en werd geperfectioneerd door Leonardo. Onderweg stroomt er ook water in van de rivieren Molgora, Seveso en Lambro. Tussen de 18^e en 20^e eeuw speelde het kanaal een belangrijke rol in het goederenvervoer van en naar Milaan. De vrachtschepen werden in een konvooi van vijf door 5 paarden stroomopwaarts gesleept van Milaan naar Trezzo en door 12 paarden van Trezzo naar Brivio. In totaal kostte het ongeveer 70 uur om van Milaan naar Lecco te varen en ongeveer 15 uur in omgekeerde richting. Passagiersschepen deden over de tocht van Milaan naar Trezzo circa 12 uur stroom opwaarts en 7 uur stroom afwaarts. Halverwege de 20^e eeuw echter verloor het zijn rol voor de scheepvaart en werd het verwaarloosd en eerst in 2009 werd het weer bevaarbaar gemaakt van Canonica tot Concesa. Gedurende de hele geschiedenis van het kanaal leverde de gecombineerde rol van scheepvaartkanaal en irrigatiekanaal regelmatig problemen. Vaak werd er zoveel water aan het kanaal onttrokken voor bevoeiing dat het waterpeil te laag werd voor de schepen. Sinds 1958 is het officieel alleen een irrigatiekanaal.

Het bevaarbare deel tussen Concesa en Canonica is landschappelijk bijzonder mooi. Leonardo heeft hier vele schetsen in Oost-Indische inkt en sepia gemaakt, die zich nu in de verzameling in Windsor Castle en de Bibliotheek Ambrosiana in Milaan bevinden als onderdeel van de Codice Atlantico.

De Adda bij Imbersago

Vaprio d'Adda

Ongeveer 4 km ten zuiden van Trezzo ligt Vaprio d'Adda met aan de overzijde van de rivier Canonica d'Adda. Vaprio was al in 268 n.C. een versterkte Romeinse nederzetting, een *Castrum*, waar een belangrijke strijd werd gevoerd tussen keizer Claudius II en de legeraanvoerder Manio Acilio Aureolo, die de keizerskroon probeerde te verwerven. De keizer won het gevecht en als eerbetoon

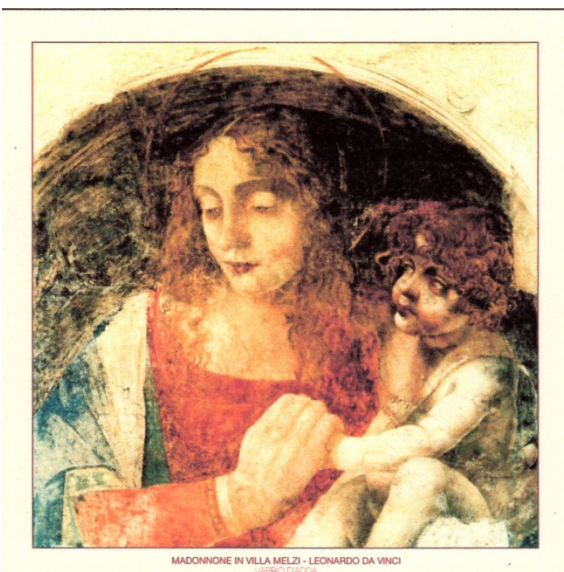
aan de overwonnene liet hij een brug bouwen die hij de naam *Pons Aureoli* gaf. Het is niet bekend wat er met de brug is gebeurd, maar in 1160 werd een nieuwe brug, die door de Milanezen was gebouwd, door Frederik Barbarossa in brand gestoken. Meerdere houten bruggen die op deze plaats lagen, werden bij hoge waterstanden van de rivier door de stroom verwoest. In de eerste helft van de 19^e eeuw kwam er een ijzeren en daarna een betonnen brug. De huidige brug met een enkele boog heeft een lengte van 90 m. In de 13^e eeuw was Vaprio een belangrijke aanlegplaats voor de boten die over het Naviglio della Martesana voeren. De familie Melzi had van 1663 tot 1800 de concessie voor deze aanlegplaats.

Villa Melzi gezien vanaf de Adda

Een wandeling door Vaprio

In de 15^e eeuw, onder Ludovico il Moro, begon de welgestelde Milanese adel de rust van het platteland op te zoeken en bouwde ze ook in Vaprio talloze buitenverblijven. Het is de moeite waard om een korte rondwandeling door het dorp te maken langs de verschillende palazzi. Mocht u hier op lunchtijd zijn dan kan ik het restaurant Manzotti, naast de brug, aan de oostkant van de Adda, van harte aanbevelen. Van het terras aan het water heeft u een mooi uitzicht op de rivier en op de villa Melzi.

De "Madonnone" van Leonardo in de Villa Melzi

Villa Melzi werd in 1482 gebouwd voor Giovanni Melzi naar ontwerp van Leonardo da Vinci. Deze was van 1482 tot 1499 in dienst van de Sforza en verbleef van 1506 tot 1513 als gast bij de Franse gouverneur Charles d'Amboise in Milaan. Gedurende die jaren was hij een regelmatige gast bij de familie Melzi, waar hij in 1506 de 15-jarige zoon Francesco tekenles gaf. De twee werden grote vrienden en in 1513 vergezeld

Francesco Leonardo naar Rome en in 1517 naar Frankrijk, waar hij bij hem bleef tot de dood van Leonardo op 2 mei 1519. Het jaar voor zijn dood benoemde Leonardo Francesco tot erfgenaam van alle documenten en kunstvoorwerpen en Francesco bracht alle geschriften en tekeningen mee naar Vaprio. Tijdens zijn verblijf in villa Melzi maakte Leonardo vele tekeningen en fresco's, waaronder de beroemde *Madonnone* in de galerij op de eerste verdieping. Deze naam (Madonnone wil zeggen grote Madonna) kreeg het vanwege de afmetingen van 3 m². Waarschijnlijk heeft Francesco ook meegewerkt aan dit fresco. De villa, die in 1815 werd gerestaureerd, is nog steeds in het bezit van de familie Melzi, maar naar mij werd verteld, is de villa op het ogenblik niet te bezichtigen door onenigheid binnen de familie.

We beginnen de wandeling vanaf de kleine parkeerplaats naast de brug en lopen langs het water tot we met een wenteltrap omhoog kunnen om het Naviglio over te steken en lopen dan langs het **casa Visconti di Modrone** met toren. Dit was het woonhuis van de gelijknamige graaf. Op het piazza Cavour staat het **palazzo Simonetti Archinto**, nu gemeentehuis van Vaprio. Het barok uiterlijk dat van vóór 1721 stamt is vele malen veranderd in de 19^e en 20^e eeuw. De Archinto familie nam een vooraanstaande positie in tijdens de Sforza periode en genoot verschillende privileges, waaronder het door Philips II verleende recht om continu water uit het naviglio te halen. De familie stierf uit in de 16^e eeuw en de bezittingen werden verdeeld over neven, waarvan er verschillende ook in Vaprio woonden en eigenaars waren van de spinnerij die we iets verder op onze wandeling tegen zullen komen. We slaan nu de via Magenta in naar de **villa Archinto** en iets verder in de via S. Antonio de enigszins vervallen **villa Sioli Guidoboni** en de **villa Paleni Falco**. De meeste van deze villa's hebben een tuin die uitzicht geeft op de rivier.

Links: De poort van villa Simonetti Archinto, het huidige gemeentehuis van Vaprio d'Adda

Boven: villa Archinto

Aan dit straatje ligt ook de 17^e eeuwse kerk van S. Antonio met binnen fraai gedecoreerde kapitelen. Als we de weg vervolgen komen we bij de via Alzaia Sud met het **Casa del Custode delle Acque**. De bewoner van dit huis had vanaf 1571 de taak tol te heffen op de schepen die het Naviglio bevoeren en hij moest de waterstand in het kanaal regelen. Op dit punt was ook een overzetveer over de Adda, met in het souterrain van het huis een wachtkamer voor de op de pont wachtende passagiers. Het huis

heeft veel bekende personen gehuisvest, o.a. de prinses van Savoie en de Nederlandse schilder Gaspar van Wittel die in 1719 door Noord-Italië trok en tijdens zijn verblijf in Vaprio schetsen van het huis maakte, die hij later uitwerkte in zeven prachtige schilderijen met “gezichten op Vaprio”. In 1740 maakte een schilder uit de Veneto hier in opdracht van graaf Simonetta vier “gezichten op Vaprio en Canonica”, waarvan er één nu in het Metropolitan Museum in New York hangt. Het huis is in 2010 geheel gerestaureerd en herbergt sinds 2014 de galerij “Leonardo in Adda” en ook het toeristenbureau. Tegen het plafond van de portico bij de ingang zien we nog een fraai fresco.

Het “casa del Custode delle Acque”

Op korte afstand zien we de gekanteelde toren van de veloursfabriek Visconti di Modrone uit 1839, die tegenwoordig produceert onder de naam Velvis. Als we een stukje de via Visconti inslaan dan komen we bij de ingangspoort van de fabriek met daarboven het familiewapen.

We lopen nu weer terug en volgen de via Alzaia Sud weer in de richting van ons beginpunt. Als u nog iets verder loopt dan de brug en een stukje de via Alzaia Nord volgt komt u bij de papierfabriek Binda, die werd gesticht in 1868 en tot 2009 in bedrijf is gebleven. Het was een van de eerste industrieën langs de Adda en had een eigen, kleine waterkracht centrale.

Er zijn nog meerdere wandelroutes vanuit Vaprio, maar de enige die ik een stuk heb gevolgd is het smalle pad langs de oostoever van de Adda, dat u kunt bereiken bij de brug.

Voor de terugweg naar Lecco zou ik de weg van Trezzo aan de oostkant van de rivier nemen naar Calusco, daar de rivier oversteken richting Merate.

Tenslotte

De beschrijving van het park is bij lange na niet volledig en ik kan u alleen maar aanraden om er zelf eens kennis mee te gaan maken. Voor veel excursies is fietsen of wandelen de beste manier om iets te zien. Ook de autotocht die ik hier beschreven heb, vraagt om tenminste twee dagen. Een goede website met informatie over toeristische routes (ook in het Engels) is www.parks.it/parco.adda.nord

